

MUKSİRÛN VE HADİS SAYILARI

Dr. Mustafa KARATAŞ

Muksirûn, Rasûlullah (s.a.v.) Sahâbesi arasında kendilerinden Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleriyle birlikte binden fazla hadîs rivâyet edilen kimlerdir. Bunlar da Ebû Hureyre, Hz. Âişe, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Abdullah b. Abbâs, Câbir b. Abdillâh ve Ebû Saîd el-Hudrî olmak üzere sadece yedi kişidir. "Muksirûn" içerisinde yer alan bu yedi Sahâbîyi, hadîs rivâyeti ve kendilerinden rivâyet edilen hadîs sayıları bakımından daha geniş inceleyebilmek için, her birini müstakil olarak ele almak gerekmektedir.

1-Ebû Hureyre: Asıl adı Abdurrahman b. Sahr olan Ebû Hureyre, Ezd'in bir kolu olan Devs kabilesindendir.¹ Hicretin yedinci yılında Hayber'in fethi sırasında Medine'ye gelmiş² ve "Ashab-ı Suffe"ye katılmıştır. Sahâbe içerisinde en çok hadîs rivâyet eden kimse Ebû Hureyre'dir. Hadîs ilmine çok düşkündür. Hadîs hâfızları bu ümmetin hadîşçileri arasında en üstün mertebeye onu lâıyk görmüşlerdir. Şâfi'î onun en çok hadîs rivâyet eden kişi olduğunu söylemektedir.³ Ebû Hureyre'nin hadîs ilmine karşı olan sevgisini Hz. Peygamber (s.a.v.) dahi onaylamıştır. Ebû Hureyre bir gün Hz. Peygamber'e kıyamette ilk önce kime şefâat edeceğini sormuş, Hz. Peygamber ise, "*Hadîs ilmine olan iştîyâkın sebebiyle bu soruyu ilk önce senin soracağını tahmîn edebiliyordum.*" buyurmuştur.⁴

Ebû Hureyre'nin hâfızası çok kuvvetli idi; ezberlediğini aynen naklederdi.⁵ Zîrâ bu konuda o Hz. Peygamber'in duâsını almıştı.⁶ Bütün yaşantısını ilme vakfetmiş olan Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den duymadığı bazı hadîsleri, Ebû Bekir, Ömer, Nadra b. Ebî Nadra, Fadl b. Abbâs, Übeyy b. Ka'b, Üsâme b. Zeyd ve Hz. Âişe gibi Sahâbîlerden dinlemiştir.⁷ Kendisinden

1. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 578.

2. Ebû Hureyre kendisinin Medîne'ye gelişini şöyle anlatmaktadır:

Rasûlullah Hayber'i fethedince henüz Hayber'de iken ben (Yemen'den) gelmişim. O sırada Rasûlullah (s.a.v.) ganimet dağıtıyordu. Ben: "Ya Rasûlallah, bana da bir pay ayır!" dedim. Saîd b. Âs oğullarından biri (Ebân b. Saîd): "Ona verme yâ Rasûlallah!" dedi. Bunun üzerine Ebû Hureyre: "Şu da kim oluyor!? İbn Kavkal'ın katili" dedi. Ebân b. Saîd de şöyle çıkıştı: "Vây şu dağ kediciğine de şaşılır! O, Yemen'in Devs illerindeki Da'n dağının başından üzerimize geldi. Müslüman bir kişinin katlini bana yükleyerek cehennemlik olduğumu iddiâ ediyor. Fakat bilmelidir ki, Allah Kavkal'e benim elimle şehîd olmayı nasîb etti de, beni onun elinde kâfir olarak ölmekten kurtardı. (bk., Buhârî, *Cihâd* 28; krş. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 316; Zehebî, *a.e.*, II, 588; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 481).

3. Suyûtî, *Tabakâtü'l-Huffâz*, s. 17.

4. Buhârî, *İlim* 33.

5. İbn Kayyım, *el-Vâbilü's-Sayyib*, s. 71.

6. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 316; Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, II, 595.

7. İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 480.

Muhâcir ve Ensâr neslinden 800 kişi ve Ashâbdan bir grup rivâyette bulunmuşlardır.⁸ Zehebî *Kütüb-i Sitte*'de yer alan râvîlerinden 365 kadar şahsın ismini zikretmiştir⁹ ki bunlar arasından İbn Abbâs, Vâsile, Câbir, Mervân b. Hakem, Sa'îd b. el-Müseyyeb, Selmân el-Eğar, Mâlik b. Ebû Âmir, Ebû Üsâme b. Sehl, Hafs b. Âsım, Hasan el-Basrî, Muhammed b. Sîrîn, Süleymân b. Yesîr, Tâvûs, İkrime, Mucâhid, 'Atâ', Âmir eş-Şa'bî, Ebû Sâlih es-Semmân gibi şahıslar sayılabilir.¹⁰ Ebû Hureyre 78 yaşında iken hicrî 59 senesinde vefat etmiştir.¹¹

Hadîs rivâyetindeki tartışılmaz üstünlüğüne rağmen, Ebû Hureyre'nin hadîsleri anlama ve kavrama bakımından Sahâbe arasında zaman zaman tenkitlere ma'rûz kaldığını görüyoruz.¹² Özellikle Hz. Ömer ve Hz. Âişe onun rivâyetlerine yer yer müdâhalelerde bulunmuşlardır. Bazı durumlarda Ebû Hureyre bu gibi eleştirilere karşı kendini savunmuş, bazılarında ise hata ettiğini i'tirâf etmiştir.¹³ Son devirde ise, özellikle başta Goldziher olmak üzere hadîs ilmi ile ilgilenen bir çok müsteşrik tarafından ortaya atılan fikirler sebebiyle haksız ithâmlara hedef olmuştur. Eleştiriler daha çok onun Hz. Peygamber (s.a.v.) ile kısa bir süre beraber bulunmasına rağmen, çok hadîs rivâyet etmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca Kâ'bu'l-Ahbâr'dan etkilendiği iddiâ edilerek rivâyetlerinde İsrâiliyyât bulunduğ u fikri de ileri sürülmüştür.¹⁴

Hemen hemen bütün hadîs musanniflerinin kitaplarında rivâyetlerine yer verdiği Ebû Hureyre'nin bazı hadîsleri, talebelerinden biri olan Hemmâm

8. Kettânî, Abdülhayy, *et-Terâtib*, III, 209. Öğrencilerinin sayısının 700 veya 800'den fazla olduğu da söylenmektedir (bk., İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, V, 317; Zehebî, *a.g.e.*, II, 579; Suyûtî, *Tabakâtu'l-Huffâz*, s. 17; Sâlihî, *Tabakât*, I, 92; krş, Okîç, *Hadis Meseleleri*, s. 46).

9. Zehebî, *a.g.e.*, II, 579-585.

10. Bk., *a. mlf.*, *a.yer*; İbn Hacer, *a.g.e.*, VI, 480-481..

11. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, V, 317; Zehebî, *a.g.e.*, II, 626; İbn Hacer, *a.g.e.*, VI, 481..

12. Zerkeşî, *el-İcâbe*, s. 103; Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s. 219; Ugan, *Dînî ve Gayr-i Dînî Rivâyetler*, s. 198-201; Ebû Reyre, *Ebû Hureyre*, s. 133-143; *a.mlf.*, *Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması*, s. 223-242.

13. Ebû Hureyre şahsını çok hadîs rivâyet etmekle ithâm edenlere karşı, Muhâcirlerin ticâret ve alışverişle, Ensârın da tarlalarıyla meşgûl olurken, kendisinin karın tokluğuna Hz. Peygamber'in yanından ayrılmadığını hatırlatmıştır (bk., Zehebî, *a.g.e.*, II, 595). Diğer taraftan cennetle müjdelenmiş on kişiden biri olan Tâlha b. Ubeydillâh, kendilerinin duymadığı pek çok hadîsi Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'den dinlemiş olabileceğini açıklamıştır (bk., İbn Hacer, *a.g.e.*, VI, 482).

14. Ebû Reyre, *Ebû Hureyre*, s. 89-94; *a.mlf.*, *Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması*, s. 227-231; Müsevî, *Ebû Hureyre*, s. 50-58; Ugan, *Dînî ve Gayr-i Dînî Rivâyetler*, s. 199-201.

b. Münebbih (ö.131/748) vâsıtasıyla bize intikâl etmiş durumdadır. Hemmâm'ın, Ebû Hureyre'den işittiğini haber verdiği mecmua 138 hadîs ihtivâ etmektedir.¹⁵ Bu hadîslerin büyük bir kısmı Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Ebû Hureyre bölümünde yer almaktadır.¹⁶

Ebû Hureyre'nin Buhârî'deki tekrarsız hadîs sayısı 446'dır.¹⁷ Ayrıca *Sahîhayn*'da tekrarsız 609 hadîsi bulunmaktadır. Bunların 326'sı "müttefekun aleyh" hadîslerdir. Bu hadîslerden 93 tanesi yalnız Buhârî'de, 190 tanesi de yalnız Müslim'de yer almaktadır.¹⁸

Bâkî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 5374 hadîsi¹⁹ bulunan Ebû Hureyre'nin *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadîslerinin tekrarları ile birlikte sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 1137, Müslim 2375, Tirmizî 695, Nesâî 795, Ebû Dâvûd 749, İbn Mâce 835, Ahmed b. Hanbel 4297,²⁰ Mâlik 184 ve Dârimî 291. **Toplam 11.358 hadîs.**

15.Hemmâm b. Münebbih'in bu sahîfesi *Sahîfetü Hemmâm* diye meşhûrdur. Muhammed Hamîdullah bu sahîfeyi birbirinin aynı olan Berlin ve Şam'da keşfettiği iki el yazmasından yararlanarak neşretmiştir (bk., *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahîfe-i Hemmâm b. Münebbih*, trc. K.Kuşçu, İstanbul 1967). Söz konusu sahîfenin yayınlanmış üç Türkçe tercümesi vardır; 1. *İlk Hadis Mecmualarından Hemmâm b. Münebbih'in Hadis Mecmuası* (çev. Ragıp İmamoğlu), Ankara 1966. 2. *Hemmâm b. Münebbih'in Sahîfesi* (trc. Talat Koçyiğit), Ankara 1967. 3. *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahîfe-i Hemmâm b. Münebbih* (trc. Kemal Kuşçu), Ankara 1967 (bk., Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 237). Diğer taraftan Rıfat Fevzi Abdülmuttalib'in şerhederek yaptığı neşirde 139 hadîs olduğu görülmektedir (bk. *Sahîfetü Hemmâm b. Münebbih*, s. 4-687).

16.Bizim saymamıza göre, *Müsned*'de yedi sayfa içerisinde (II, 312-319) 125 hadîs yer almaktadır.

17.Tokâdî, *Miftâhu's-Sahîhayn* s. 8; Cezîrî, *Tevcûhü'n-Nazar*, I, 58; Ugan, *Dînî ve Gayr-i Dînî Rivâyetler* s. 208. Mustafa et-Tokâdî ve Zâkir Kâdirî Ugan, bu sayılara tekrar edilen hadîslerin dâhil olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca her ikisinin de Buhârî'de hadîsleri geçen Sahâbî ve hadîs sayılarını verdiği cetvele göre Buhârî'deki toplam hadîs sayısı 2602 yapmaktadır ki, bu da İbn Hacer'in Buhârî için verdiği tekrarsız hadîs sayısıdır (bk., Tokâdî, *Miftâhu's-Sahîhayn* s. 10; Ugan, *Dînî ve Gayr-i Dînî Rivâyetler* s. 210).

18.İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 396; Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, II, 632; krş. Accâc, *Ebû Hureyre*, s. 137; Kandemir, "Ebû Hureyre", *DİA*, X, 164.

19.İbn Hazm, *Esmâu's-Sahâbe* (Kisrevî neşri), s. 37; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363; Zehebî, *a.g.e.*, *a.yer.*

20.Ebû Hureyre'nin Ahmed b. Hanbel'deki hadîs sayıları için de çok değişik rakamlar ileri sürülmüştür. Ahmed Muhammed Şâkir 3848 hadîs derken (el-Bâis, s. 182), Ekrem Ziyâ Ömerî 3879 rakamını vermektedir. (Bâkî b. Mahled, s. 25). Bizim bu çalışmamız sırasında tesbit edebildiğimize göre Ebû Hureyre'nin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 313 sayfa içerisinde (II, 227-541) tekrarları ile birlikte 4277 hadîs bulunmaktadır. Ancak yukarıda da verdiğimiz gibi, Hadîs CD'sine göre bu sayı

2-Hz. Âişe: Ümmü'l-mü'minîn (Mü'minlerin annesi) olan Hz. Âişe, Hz. Ebû Bekir'in kızıdır. Hâfızasının kuvveti ve fasîh konuşması ile de ün yapmış olan Hz. Âişe'nin, Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın halîfeliği sırasında bağımsız olarak fetvâ verdiği bildirilmiştir.²¹ Bâkî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 2210 hadîsi bulunduğ²² için şimdiye kadar yapılan klasik sıralamaya göre "Muksirûn'un dördüncü sırasında yer alırken, bizim tesbitlerimize göre yaptığımız değerlendirmeye ikinci sıraya yükselmiştir.

Hz. Âişe, peygamber hanımı olduğu için Rasûl-i Ekrem'den pek çok hadîs duymuş, başkalarının bilemediği hallerine ve davranışlarına tanık olmuş, Kur'an ve Sünnet'i de çok iyi öğrenmiştir. Hz. Peygamber ile küçük yaşta evlendiği için, onun vefâtından sonra yaklaşık 39 yıl daha yaşamış ve Hz. Peygamber'den duymadığı hadîsleri babası Ebû Bekir başta olmak üzere, Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Hamza b. Amr el-Eslemî, Fâtıma, Cüdâme binti Vehb gibi Sahâbîlerden almış; tefsîr, hadîs, fıkıh gibi konularda zamanın otoritesi kabûl edilmiştir. İlminden istifâde etmek için kendisine mürâcaat edildikçe bildiği hadîsleri rivâyet etme fırsatını bulmuştur.²³ Kendisinden çok fazla kişinin hadîs aldığı kaynaklarda nakledilmektedir. Bunlar arasında Sahâbîlerden Ömer b. el-Hattâb, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs, Ebû Hureyre, Tâbi'inden Esved b. Yezîd, Süleyman b. Yesâr, Sa'îd b. el-Müseyyeb, Tâvûs, İkrime, Mücâhid, Alkame, İbn Sîrîn, Mesrûk gibi şahısların adları zikredilebilir.²⁴ Zehebî, Hz. Âişe'den hadîs alanlardan yaklaşık 200 kadar râvî adını zikretmektedir.²⁵ 65 yaşında iken hicrî 58 senesinin Ramazan ayında Medîne'de vefât eden Hz. Âişe'nin cenaze namazını Ebû Hureyre kıldırmıştır.²⁶

4297'dir. Kanaatimizce bizim tesbitimiz ile CD'deki bu 20 hadîslik farkın sebebi, Ebû Hureyre'ye ait bu hadîslerin, muhtemelen *Müsned*'de başka Sahâbîlerin bölümleri içerisinde geçmiş olmasıdır. Çünkü Ahmed b. Hanbel zaman zaman bir Sahâbîye âit hadîsi başka bir Sahâbînin bölümü içerisinde de zikretmektedir. A. Muhammed Şâkir de onun bu metodunu tesbit ettiğini bize haber vermektedir (bk., *el-Bâis*, s. 183). *Müsned*'in Dâru'l-Fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Dervîş tahkikli numaralı neşrine göre Ebû Hureyre'nin söz konusu eserde 3842 hadîsi olduğu anlaşılmaktadır (bk., Ahmed b. Hanbel, III, 3-650, VIII, 8).

21. İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 139-140.

22. İbn Hazm, *Esmâu's-Sahâbe* (Kisrevî), s. 39; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363; Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, II, 139.

23. Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, II, 19; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 604.

24. bk., İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 504; Zehebî, *a.g.e.*, II, 137-139.

25. Zehebî, *a.g.e.*, a.yer. Ayrıca İbn Hacer de bir isim listesi vermektedir (bk., İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 604).

26. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 61; Nevevî, *Minhâc*, I, 183; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 40-60 h. s. 124; *a.mlf.*, *A'lâmu'n-Nübelâ*, II, 192.

H. Âişe'nin Buhârî'de yer alan tekrarsız hadîs sayısı 242'dir.²⁷ *Sahîhayn*'da yer alan tekrarsız hadîs sayısı ise, bir tesbite göre 297,²⁸ diğer bir tesbite göre ise 316'dır. Bunun 194'ü "müttefekun aleyh" olup, 54'ü Buhârî'de, 68'i de Müslim'de bulunmaktadır.²⁹

Bâkî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 2210 hadîsi³⁰ bulunan H. Âişe'nin, *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadîslerinin tekrarları ile birlikte sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 991, Müslim 1506, Tirmizî 330, Nesâî 763, Ebû Dâvûd 582, İbn Mâce 503, Ahmed b. Hanbel 2707,³¹ Mâlik 122, Dârimî 209. Toplam **7.713 hadîs**.

3-Abdullah b. Ömer: Bâkî b. Mahled'in *Müsned*'inde 2630 hadîsi bulunduğu için³² burada "Müksirûn" sıralamasında üçüncü sıraya yerleştirilmiştir. H. Peygamber zamanında henüz küçük yaşta olan Abdullah b. Ömer, Peygamber'den duymadığı hadîsleri babası Ömer'den, amcası Zeyd'den kız kardeşi Hafsa'dan, ayrıca Ebû Bekir, Osman, Ali, Bilâl, İbn Mes'ûd ve H. Âişe gibi Sahâbîlerden almıştır.³³ Kendisinden akraba ve çocukları başta olmak üzere pek çok şahıs hadîs rivâyet etmiştir. Zehebî bunların 230 kadarını

27. Tokâdî, *Miftâhu's-Sahîhayn*, s. 9; Ugan, *Dînî ve Gayr-i Dînî Rivâyetler* s. 209.

28. İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 403.

29. Âmirî, *er-Riyâdu'l-Müstetâbe*, 311. Âmirî'nin verdiği rakamlara göre H. Âişe'nin Buhârî'de 248, Müslim'de 262 tekrarsız hadîsi olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan İbnü'l-Cevzî ve Zehebî 174 hadîsin "müttefekun aleyh" olduğunu, Buhârî'nin 54, Müslim'in de 69 hadîste infirâd ettiğini haber vermektedirler (bk., İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, s. 403; Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, II, 192).

30. İbn Hazm, *Esmâu's-Sahâbe* (Kisrevî), s. 39; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363; Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, II, 139.

31. Bizim saymamıza göre H. Âişe'nin *Müsned* içerisinde kendisine ait bölümde 213 sayfada (VI,69-282) yer alan hadîslerinin sayısı toplam 2383'tür. Yukarıda zikrettiğimiz 2707 sayısı ile bu 2383 sayısı arasında 324 hadîslik bir fark görülmektedir. Bu farkın sebebi, daha önce Ebû Hureyre ile ilgili rakamları zikrederken de ifade ettiğimiz gibi, aynı Sahâbînin hadîslerinin muhtemelen başka Sahâbîlere ait bölümler içerisinde de geçmesinden kaynaklanmaktadır. Hadis CD'de bu durum açığa çıkmaktadır. *Müsned*'in Dâru'l-Fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Derviş tahkikli numaralı neşrine göre H. Âişe'nin söz konusu eserde 2410 hadîsi olduğu anlaşılmaktadır (bk., Ahmed b. Hanbel, IX, 267-575, X, 5-156). Şemseddîn İbnü'l-Cezerî (ö.833/1429) tarafından, H. Âişe'nin *Müsned*'de 1340 hadîsi olduğu rivâyet edilse de, A. Muhammed Şâkir bu rakamın doğru olmadığını açıklamaktadır (bk., Şâkir, *Selâse Kütüb 'Anî'l-Müsned*, s. 23).

32. İbn Hazm, *Esmâu's-Sahâbe* (Kisrevî), s. 38; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363; Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, III, 238.

33. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, III, 229; Zehebî, *a.g.e.*, III, 204; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 213.

zikretmektedir.³⁴ Hz. Peygamber'in vefatından sonra altmış yıl daha yaşamış, böylece bildiği hadîsleri rivâyet imkânı bulmuştur.³⁵ Kız kardeşi Hafsa Hz. Peygamber'in hanımı olduğu için Rasûlullah'ın yanına sık sık gelmesi kolay olan Abdullah, daha sonra ortaya çıkan siyâsî olaylardan uzak kalarak kendisini hadîs rivâyetine vermiştir. Abdullah b. Ömer 87 yaşında iken hicrî 73 yılında Mekke'de vefat etmiştir.³⁶

Abdullah b. Ömer'in Buhârî'de 270 adet tekrarsız hadîsi yer almaktadır.³⁷ *Sahîhayn*'da bulunan tekrarsız 280 hadîsin 168'i "müttefekun aleyh" olup, geri kalan 81'i yalnız Buhârî'de ve 31'i de yalnız Müslim'de mevcuttur.³⁸

Bâkî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 2630 hadîsi³⁹ bulunan İbn Ömer'in *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadîslerinin tekrarları ile birlikte sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 857, Müslim 1549, Tirmizî 379, Nesâî 674, Ebû Dâvûd 488, İbn Mâce 465, Ahmed b. Hanbel 2377,⁴⁰ Mâlik 343, Dârimî 205. **Toplam 7.337 hadîs.**

4-Enes b. Mâlik: Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 2624, Bâkî b. Mahled'in *Müsned*'inde ise 2286 hadîsi bulunan Enes b. Mâlik, şimdiye kadar yapılan sıralamada "Muksirûn"un üçüncü sırasında yer alırken, burada dördüncü sıraya yerleşmiştir. Enes henüz on yaşında iken Hz. Peygamber'in hizmetine girmiş, böylece onun pek çok sözlerine ve davranışlarına şâhid olmuştur. Kendisi Hz. Peygamber'in vefâtı sırasında 21 yaşında olduğunu söylemektedir.⁴¹ Bizzat Peygamber'den duymadığı hadîsleri daha sonra yaşça büyük Sahâbîlerden alarak⁴² onların halk arasında yayılmasını sağlamıştır. Süleyman et-Teymî, Ebû Kılâbe, Müzenî, Katâde, İbrâhîm b. Meysere, Zührî, Yahya b. Sa'îd el-Ensârî gibi şahısların da aralarında yer aldığı pek çok kişi kendisinden

34. Zehebî, *a.g.e.*, III, 204-209.

35. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 214; Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, III, 221; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 214.

36. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 230; Zehebî, *a.g.e.*, III, 232; İbn Hacer, *a.g.e.*, *a.yer*; *a.mlf.*, *el-İsâbe*, IV, 107, 109.

37. Tokâdî, *Miftâhu's-Sahîhayn*, s. 8; Ugan, *Dînî ve Gayr-i Dînî Rivâyetler* s. 206.

38. İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 395; Âmirî, *er-Riyâdu'l-Müstetâbe*, s. 195.

39. İbn Hazm, *Esmâu's-Sahâbe* (Kisrevî), s. 38; İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, s. 363; Zehebî, *a.g.e.*, III, 238.

40. *Müsned*'in Dâru'l-Fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Dervîş tahkikli numaralı neşrine göre Abdullah b. Ömer'in söz konusu eserde 2034 hadîsi olduğu anlaşılmaktadır (bk., Ahmed b. Hanbel, II, 199-547).

41. Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, III, 397.

42. *a.mlf.* *a.g.e.*, III, 396; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 238.

hadis almıştır.⁴³ Hz. Peygamber'den sonra çok uzun yıllar daha yaşayan Enes b. Mâlik yüz küsur yaşında hicrî 93 senesinde Basra yakınlarında vefât etmiştir.⁴⁴

Enes b. Mâlik'in Buhârî'de tekrarsız 268 hadîsi yer almaktadır.⁴⁵ *Sahîh-ayn*'da bulunan tekrarsız 318 hadîsin 168'i "müttefekun aleyh" olup, geri kalan 80 hadîs yalnız Buhârî'de ve 70 hadîs de yalnız Müslim'de mevcuttur.⁴⁶

Bâkî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 2286 hadîsi⁴⁷ bulunan Enes b. Mâlik'in *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadîslerinin sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 900, Müslim 1067, Tirmizî 436, Nesâî 411, Ebû Dâvûd 347, İbn Mâce 341, Ahmed b. Hanbel 2624,⁴⁸ Mâlik 37, Dârimî 167. **Toplam 6.330 hadîs.**

5-Abdullah b. Abbâs: Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olan İbn Abbâs, aynı zamanda Rasûlullah'ın eşi Meymûne'nin kız kardeşinin oğludur. İbn Abbâs Hz. Peygamber'in vefatı sıralarında on üç yaşında olmasına rağmen, onun duâsına mazhâr olmuş⁴⁹ ve daha sonraki yıllarda tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerinde otorite sayılmıştır. Hz. Peygamber'in vefâtından sonra 58 yıl daha yaşamış, ondan duymadığı hadîsleri başta babası, annesi, kardeşi Fadl ve halası Meymûne'den olmak üzere, Ebû Bekir, Ömer, Ali, Übeyy b. Kâ'b, Abdurrahmân b. Avf, Mu'âz, Hâlid b. Velîd, Ebû Zerr, Üsâme b. Zeyd, Ebû Hureyre, Âişe (r.anhum.) gibi Sahâbîlerden öğrenmiştir.⁵⁰ Kendisinden, Abdullah b. Amr, Enes b. Mâlik, Ebû Ümâme, İkrime, Atâ' b. Ebî Rebâh, Mücâhid, Amr b. Dînâr, Sa'îd b. el-Müseyyeb, Süleymân b. Yesîr, Tâvûs, Vehb b. Münebbih gibi şahısların da aralarında bulunduğu pek çok kimse

43. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 128; Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, III, 396; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 238-239.

44. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, I, 129; Zehebî, *a.g.e.*, *a.yer*; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 71-72; *a.mlf.*, *Tehzîb*, I, 239.

45. Tokâdî, *Miftâhu's-Sahîhayn*, s. 7; Ugan, *Dînî ve Gayr-i Dînî Rivâyetler* s. 203.

46. İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 388; Âmirî, *er-Riyâdu'l-Müstetâbe*, s. 34. Zehebî yalnız Müslim'de yer alan hadîslerinin sayısını 90 olarak göstermektedir (bk., Zehebî, *a.g.e.*, III, 406) ki, bu rakam toplam sayı ile de bağdaşmamaktadır. Söz konusu bu durum daha sonra müstensih ya da matbaa hatasından kaynaklanmış olabilir.

47. İbn Hazm, *Esmâu's-Sahâbe* (Kisrevî), s. 39; İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, s. 363; Zehebî, *a.g.e.*, *a.yer*.

48. *Müsned*'in Dâru'l-Fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Dervîş tahkikli numaralı neşrine göre Enes b. Mâlik'in söz konusu eserdeki hadîs sayısı 2177'dir (bk., Ahmed b. Hanbel, IV, 197-581, VIII, 21).

49. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 129; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 239; *a.mlf.*, *el-İsâbe*, IV, 90, 91.

50. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 194; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 180.

hadîs rivâyet etmiştir.⁵¹

Hiz. Ali onu Basra'ya vali tayin etmiş, o bu görevinden Hiz. Ali'nin şehid edilmesinden bir müddet önce ayrılmış ve Hicâz bölgesine geri dönmüştür. Son günlerini Mekke'de halka ilim öğreterek geçiren ve hadîs öğrenip yaymak kendisinde âdetâ bir tutku hâline gelmiş olan bu değerli Sahâbî hicrî 68 yılında Taîf'de vefât etmiştir.⁵²

Abdullah b. Abbâs'ın Buhârî'de tekrarsız 217 hadîsi yer almaktadır.⁵³ *Sahîhayn*'da bulunan tekrarsız 234 hadîsin 75'i "müttefekun aleyh" olup, geri kalan 110 hadîs yalnız Buhârî'de ve 49 hadîs de yalnız Müslim'de mevcuttur.⁵⁴

Bâkî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 1660 hadîsi⁵⁵ bulunan Abdullah b. Abbâs'ın *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadîslerinin tekrarları ile birlikte sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 782, Müslim 877, Tirmizî 417, Nesâî 550, Ebû Dâvûd 549, İbn Mâce 443, Ahmed b. Hanbel 2195,⁵⁶ Mâlik 43, Dârimî 258. **Toplam 6.114 hadîs.**

6-Câbir b. Abdillâh: Câbir de Enes b. Mâlik gibi Hiz. Peygamber'in gözetimi altında yetişmiştir. Bâkî b. Mahled'de 1540,⁵⁷ Ahmed b. Hanbel'de ise 1425 hadîsi bulunmaktadır. Bu yüzden yukarıda verilen cetvelde "Muksirûn'un altıncı sırasına yerleştirilmiştir.

Câbir, Hiz. Peygamber zamanında yaşının küçük olması sebebiyle Bedir ve Uhud savaşlarına katılamamış olsa da, kendi ifâdesine göre Hiz. Peygamber'le birlikte on dokuz savaşa iştirâk etmiştir.⁵⁸ Onun vefâtından sonra altmış yedi yıl daha yaşamış, Ebû Bekir, Ömer ve Ali, Ebû Ubeyde, Talha, Mu'âz b. Cebel, Ammâr b. Yâsir, Hâlid b. Velîd, Übeyy b. Kâ'b, Ebû Hureyre, Ebû

51. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, a.yer.

52. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, III, 195; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 181; a.mlf., *el-İsâbe*, IV, 94.

53. Tokâdî, *Miftâhu's-Sahîhayn*, s. 8; Ugan, *Dînî ve Gayr-i Dînî Rivâyetler*, s. 206.

54. İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 395; Âmirî, *er-Riyâdu'l-Müstetâbe*, s. 199.

55. İbn Hazm, *Esmâu's-Sahâbe* (Kisrevî) s. 40; İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, s. 363.

56. *Müsned*'in Dâru'l-fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Dervîş tahkikli numaralı neşrine göre Abdullah b. Abbâs'ın söz konusu eserdeki hadîs sayısı 1733'tür (bk., Ahmed b. Hanbel, I, 460-800, VIII, 11-21).

57. İbn Hazm, *Esmâu's-Sahâbe* (Kisrevî) s. 41; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363; Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, III, 194.

58. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 223. a.mlf., *Tehzîb*, I, 350. On yedi ve on sekiz savaşa katıldığı şeklinde de rivâyetler bulunmaktadır (bk., İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 257).

Sa'îd el-Hudrî gibi Sahâbîlerden hadîs almış⁵⁹ ve zamânının büyük bir kısmını hadîs yazmakla geçirmiştir.

Kendisinden pek çok kimse hadîs rivâyet etmiş olan Câbir'den hadîs alanlar arasında Sa'îd b. el-Müseyyeb, Amr b. Dînâr, Muhammed b. el-Münkedir, Hasan el-Basrî, Ebû Sâlih es-Semmân, Atâ' b. Ebî Rebâh, Urve b. Zübeyr, Mücâhid, Tâvûs gibi şahıslar sayılabilir.⁶⁰ Ömrünün sonlarına doğru gözleri görmez olan Câbir b. Abdillâh, hicrî 78 yılında Medine'de vefat etmiştir.⁶¹

Câbir b. Abdillâh'ın Buhârî'de tekrarsız 90 hadîsi yer almaktadır.⁶² *Sahîhayn*'da bulunan tekrarsız 210 hadîsin 58'i "müttefekun aleyh" olup, geri kalan 26 hadîs yalnız Buhârî'de ve 126 hadîs de yalnız Müslim'de mevcuttur.⁶³

Bâkî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 1540 hadîsi⁶⁴ bulunan Câbir'in *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadîslerinin sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 324, Müslim 877, Tirmizî 207, Nesâî 318, Ebû Dâvûd 292, İbn Mâce 272, Ahmed b. Hanbel 1425,⁶⁵ Mâlik 15, Dârimî 109. **Toplam 3.835 hadîs.**

7-Ebû Sa'îd el-Hudrî: Adı Sa'd b. Mâlik b. Sinân olup Hazrec kabîlesine mensuptur. Suffe ehlinde olan ve hadîs hâfızlarından sayılan Ebû Sa'îd el-Hudrî, Hz. Peygamber'in vefâtından sonra 64 yıl daha yaşamış ve bu süre zarfında Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ve Zeyd b. Sâbit gibi Sahâbîlerden hadîs öğrenmiştir. Kendisinden de Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs ve Cabir b. Abdillâh gibi Sahâbîlerin yanı sıra, Tâbi'inden Nâfi', Ebû Sâlih es-Semmân, Sa'îd b. el-Müseyyeb, Atâ' b. Yezîd el-Leysî, Atâ b. Yesîr, Hasan el-Basrî gibi şahıslar hadîs almışlardır.⁶⁶ Ebû Sa'îd el-Hudrî 80 küsur yaşında

59.Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, III, 189; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 350.

60.İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 257; Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, III, 189-190; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 350.

61.İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, I, 258; Zehebî, *a.g.e.*, III, 194; İbn Hacer *a.g.e.*, a.yer; a.mlf., *el-İsâbe*, I, 223.

62.Tokâdî, *Miftâhu's-Sahîhayn*, s. 7; Ugan, *Dînî ve Gayr-i Dînî Rivâyetler*, s. 203.

63.İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 389; Âmirî, *er-Riyâdu'l-Müstetâbe*, s. 44-45. Âmirî, İbnü'l-Cevzî'den farklı olarak *Sahîhayn*'da 212 hadîs bulunduğunu bunun da 60'ının "müttefekun aleyh" olduğunu söylemektedir.

64.İbn Hazm, *Esmâu's-Sahâbe* (Kisrevî) s. 41; İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, s. 363.

65.*Müsned*'in Dâru'l-Fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Dervîş tahkikli numaralı neşrine göre Câbir b. Abdillâh'ın söz konusu eserdeki hadîs sayısı 1187'dir (bk., Ahmed b. Hanbel, V, 5-221, VIII, 9-10).

66.Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, III, 169.

iken hicrî 74 yılında Medîne'de vefât etmiştir.⁶⁷

Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin Buhârî'de tekrarsız 66 hadîsi yer almaktadır.⁶⁸ *Sahîhayn*'da bulunan tekrarsız 111 hadîsin 43'ü "müttefekun aleyh" olup, geri kalan 16 hadîs yalnız Buhârî'de ve 52 hadîs de yalnız Müslim'de mevcuttur.⁶⁹

Bâkî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 1170 hadîsi⁷⁰ bulunan Ebû Sa'îd'in *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadîslerinin sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 221, Müslim 457, Tirmizî 183, Nesâî 173, Ebû Dâvûd 177, İbn Mâce 201, Ahmed b. Hanbel 1162,⁷¹ Mâlik 22, Dârimî 81. **Toplam 2.677 hadîs.**

"Muksirûn" ile ilgili hadîs sayılarını zikrederken, İbn Hazm'ın verdiği rakamlarla⁷² birlikte, Hadîs CD'sinde yer aldığı şekliyle Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçen rakamları mukâyese ederek yeni bir sıralama yapmış bulunuyoruz. Bu sıralamada daha çok hadîs bulunan *müsned* esas alınmıştır. Buna göre "Muksirûn"un, Bâkî b. Mahled ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'lerinde mükerrerleri ile birlikte yer alan rivâyetlerinin toplam sayısı şu şekildedir:

	Bâkî B. Mahled	Ahmed b. Hanbel
Ebû Hureyre (ö. 58/677)	5374	4297⁷³

67. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 85-86.

68. Tokâdî, *Miftâhu's-Sahîhayn*, s. 7; Ugan, *Dînî ve Gayr-i Dînî Rivâyetler*, s. 204.

69. İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 392; Âmirî, *er-Riyâdu'l-Müstetâbe*, s. 100-101.

70. İbn Hazm, *Esmâu's-Sahâbe* (Kisrevî) s. 42; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363; Zehebî, *A'lâmu'n-Nübelâ*, III, 171.

71. *Müsned*'in Dâru'l-Fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Dervîş tahkikli numaralı neşrine göre Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin söz konusu eserdeki hadîs sayısı 956'dır (bk., Ahmed b. Hanbel, IV, 5-195).

72. İbn Hazm, *Esmâu's-Sahâbe* (Kisrevî), s. 37-42.

73. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Ebû Hureyre'nin 3848 (bk., Okiç, *Hadis Meseleleri*, s. 31) ya da 3879 hadîsi bulunduğu söylenmektedir (bk., Ömeri, Bâkî b. Mahled, s. 25). Üstelik bu haber çoğu yerde İbnü'l-Cevzî'ye atfedilmektedir. Fakat biz bu araştırmamız sırasında İbnü'l-Cevzî'nin herhangi bir eserinde, Ebû Hureyre'nin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan hadîs sayısı konusunda bir sözüne rastlayamadık. Ancak Ahmed Muhammed Şâkir, İbnü'l-Cevzî'nin "Muksirûn"la ilgili Bâkî b. Mahled'in *Müsned*'ine dayanarak verdiği rakamların yanısıra Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Hz. Âişe hariç "Muksirûn"la ilgili kendi saydığı rakamları zikretmektedir. Dolayısıyla 3848 rakamı İbnü'l-Cevzî'ye değil, Muhammed Şâkir'e âittir. O ayrıca Hz. Âişe'nin *Müsned*'deki hadîslerini saymadığını da belirtmektedir (bk., Şâkir, *el-Bâis*, s. 182).

Hız. Âişe (ö. 58/677)	2210	2707 ⁷⁴
Abdullah b. Ömer (ö. 73692)	2630	2377 ⁷⁵
Enes b. Mâlik (ö. 93/711)	2286	2624 ⁷⁶
Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687)	1660	2195 ⁷⁷
Câbir b. Abdillâh (ö. 74/693)	1540	1425 ⁷⁸
Ebû Sa'îd el-Hudrî ⁷⁹ (ö. 64/683)	1170	1162 ⁸⁰

“Mukşirûn”a dâhil Sahâbîler ve hadîs sayıları *Müşned*’deki rakamlar gözönünde bulundurularak büyükten küçüğe sıralandığı takdirde şu sonuç ortaya çıkmaktadır: 1.Ebû Hureyre 5.374 hadîs, 2.Hz. Âişe 2.707 hadîs, 3.Abdullah b. Ömer 2.630 hadîs, 4.Enes b. Mâlik 2.624 hadîs, 5.Abdullah b. Abbâs 2.195 hadîs, 6.Câbir b. Abdillâh 1.540 hadîs, 7.Ebû Sa’îd el-Hudrî 1.170 hadîs.

Yukarıda zikredilen bu rakamlara bakarak adı geçen Sahâbîlerin Hz. Peygamber’den bu kadar hadîs rivâyet ettikleri yargısına varmak son derece yanlıştır. Meselâ bu rakamlara bakarak “Ebû Hureyre 5374 hadîs rivâyet etmiştir” ya da “Ebû Hureyre 5374 hadîs bilirdi” demek hadîs ilmi açısından oldukça tutarsız bir sözdür. Çünkü Ebû Hureyre’nin veya Hz. Âişe’nin ya da

74.“Mukşirûn” sıralamasında bugüne kadar Bâkî b. Mahled’in *Müşned*’i esas alınarak Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer, Enes b. Malik’ten sonra dördüncü olarak Hz. Âişe gösterilirken (bk., İbnü’l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363. krş. Okîç, *Hadis meseleleri*, s. 44-45; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 77; Aşık, *Sahâbe ve Hadîs Rivâyeti*, s. 116). Biz burada Hz. Âişe’yi ikinci sırada göstermek durumundayız. Çünkü Hz. Âişe’nin, Ahmed İbn Hanbel’in *Müşned*’indeki hadîslerinin sayısı iddiâ edildiği gibi 1340 (Ömerî, Bâkî b. Mahled, s. 25) değil, aksine 2707 hadîstir. Bu yüzden bu sıralamada Hz. Âişe’nin, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik’ten önce zikredilmesi gerekmektedir.

75.A. Muhammed Şâkir, Abdullah b. Ömer’in İbn Hanbel’in *Müşned*’inde 2019 hadîsi olduğunu söylemektedir (bk., Şâkir, *el-Bâisü’l-Hasîs*, s. 182).

76.Bir başka tesbîte göre bu sayı 2178’dir (bk., a. mlf., a.yer).

77.Bir başka tesbîte göre bu sayı 1692’dir (bk., a. mlf., a.yer).

78.Bir başka tesbite göre bu sayı 1206’dır (bk., a. mlf., a.yer).

79.Ahmed b. Hanbel, “Şu altı kişi Hz. Peygamber’in Sahâbesi içersinde en fazla hadîs rivâyeti olan ve uzun ömürlü olan kimselerdir: 1.Ebû Hureyre, 2.İbn Ömer, 3. Hz. Âişe, 4. Câbir b. Abdillâh, 5. İbn Abbâs, 6. Enes (r.a.). Bunlar içersinde de en çok hadîsi olan Ebû Hureyre’dır. Ondan pek çok sika râvî hadîs almıştır.” demek sûretiyle bu sayıyı 6’ya indirir ve Ebû Sa’îd el-Hudrî’yi saymaz. (bk., İbn Salâh, *Mukaddime*, s. 492). İbn Kesîr ise Ahmed b. Hanbel’in aksine Ebû Sa’îd el-Hudrî de dâhil bu 7 kişiye ilâve olarak İbn Mes’ûd ve Abdullah b. Amr b. Âs’ı da dâhil eder. Fakat her ikisinin de Bâkî b. Mahled’in *Müşned*’inden nakledilen hadîslerinin sayısı bine ulaşmaz. İlkinin hadîsleri 848, diğersinin ise 700’dür (bk., Şehâvî, *Fethu’l-Muğîs*, III, 98).

80.A. Muhammed Şâkir’e göre (*el-Bâis*, s. 182) bu sayı 958’dir.

herhangi bir Sahâbînin bildiği ve rivâyet ettiği hadîs sayılarını kitaplara bakarak tahmin etme imkânına sahip değiliz. Şu kadar var ki, mevcut eserleri incelemek sûretiyle bu şahısların kaç tane hadîsinin kitaplara geçtiği konusunda bir bilgi edinmek mümkündür.

Diğer taraftan hadîs râvîlerinin herhangi bir kitapta geçen hadîslerini mükerrerleri ile birlikte hesap ederek bir sıralama yapmak da çok büyük bir anlam taşımamaktadır. Çünkü bir hadîs kitabında sözgelimi A Sahâbînin yüz hadîsi beşer defa tekrarlanmak sûretiyle beş yüz hadîs ederken, B Sahâbînin yüz hadîsi onar defa tekrarlanmak sûretiyle bin hadîse ulaşmış olabilir. Bu durumda, “B, A’dan daha çok hadîs rivâyet etmiştir” ya da “B, A’dan daha çok hadîs biliyor” sonucunu çıkarmak doğru değildir. Bunun yerine, “Falanca kitapta A’nın tekrarları ile birlikte beş yüz hadîsi, B’nin tekrarları ile birlikte bin hadîsi yer almaktadır” şeklinde söylemenin ilmî gerçeklere daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Kaldı ki, hadîslerin tekrarlı sayılarını ifâde eden bu rakamlardan hareketle bir Sahâbînin çok, diğer bir Sahâbînin az hadîs rivâyet etmiş olduğunu iddiâ etmek hiç de isabetli bir usûl değildir. Çünkü bir müellif, çok hadîs rivâyet etmiş olan bir Sahâbînin hadîslerinin tamamına ulaşamayacağı gibi, öte yandan az hadîs rivâyet etmiş bir Sahâbînin hadîslerini kitabının pek çok yerinde tekrarlamak sûretiyle çoğaltmış da olabilir. Dolayısıyla Sahâbîlerin bildiği ve rivâyet ettiği hadîs sayısı ile, kendilerinden rivâyet edilen hadîs sayısı birbirinden oldukça farklı hususlardır. Konuyla ilgili yapılan değerlendirmelerde bu durumun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

“Muksirûn” içerisinde yer alan yedi kişinin mükerrerleri ile birlikte rivâyet edilen hadîslerin sayısını Bâkî b. Mahled’in *Müsned*’ini esas alarak topladığımız zaman 16.870 hadîs; Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’ini esas alarak topladığımız zaman 17.787 hadîs yapmaktadır. Ancak hemen belirtmemiz gerekir ki, bu sayıların büyük bir kısmı tekrardır. Nitekim Ahmed Muhammed Şâkir, Ebû Hureyre’nin, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçen hadîslerini incelediğini, buna göre Ebû Hureyre’nin *Müsned*’deki tekrarsız hadîs sayısının 1.579 olduğunu söylemektedir.⁸¹ Oysa daha önce de işaret edildiği gibi İbn Hanbel’in *Müsned*’inde mükerrerleri ile birlikte bu sayı 4.297’ye çıkmaktadır.

Diğer taraftan Ziyâurrahmân el-A‘zamî de Ebû Hureyre ile ilgili zikredilen hadîs sayılarının ne denli bir tekrar içerdiğini şu sözleri ile ifâde etmektedir: “Ebû Hureyre’nin Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’indeki rivâyetleri 313 sayfa içerisinde tekrarlarıyla birlikte 5.000’den fazladır. Ahmed b Hanbel’in *Müsned*’i ile birlikte Kütüb-i Sitte’deki diğer kitapları (Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce) inceledim; Ebû Hureyre’nin bütün hadîslerini tesbît ettim. Buna göre onun yedi kitaptaki hadîslerinin tekrarsız sayısı 1.336

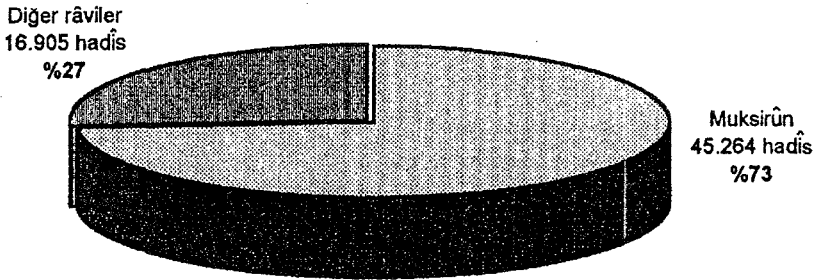
81. Şâkir, *el-Bâis*, s. 183; a.mlf., *Şerhu Elfiye*, s. 220-221.

hadîsi geçmemektedir.”⁸²

Bizim kanaatimize göre de bütün bu râvîlerin mükerrer rivâyetleri çıkarılarak bir sayım yapılacak olsa, söz konusu rakamlar en az beş-altı kat daha azalacaktır. Bu yedi Sahâbî (Muksirûn), Kütüb-i Tis’a’da yer alan toplam hadîs sayılarına göre büyükten küçüğe doğru sıralandığı takdirde şu tablo ortaya çıkmaktadır: 1.Ebû Hureyre 11.358, 2.Hz. Âişe 7.713, 3.Abdullah b. Ömer 7.337, 4.Enes b. Mâlik 6.330, 5.Abdullah b. Abbâs 6.114, 6.Câbir b. Abdillâh 3.853, 7.Ebû Sa’îd el-Hudrî 2.677 hadîs.

Görüldüğü gibi Bâkî b. Mahled ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’lerinde yer alan hadîs sayılarına göre yapılan sıralama ile *Kütüb-i Tis’a*’da yer alan toplam hadîs sayılarına göre yapılan sıralamada “Muksirûn”un yerleri değişmemektedir. Kanaatimizce günümüzde “Muksirûn” sıralaması yapılırken ve hadîs sayıları zikredilirken artık bu tesbitler esas alınmalıdır.

“Muksirûn”a dâhil Sahâbîlerin Hadîs CD’sine göre *Kütüb-i Tis’a*’da yer alan hadîslerinin tamamını topladığımızda 45.264 hadîs yapmaktadır. *Kütüb-i Tis’a*’da mükerrerleri ile birlikte toplam hadîs sayısı 62.169’dur. Her iki rakam mukâyese edildiği takdirde, bu yedi Sahâbînin rivâyetleri, söz konusu eserlerdeki toplam hadîs sayısının yaklaşık dörtte üçü oranındadır. Aşağıdaki tabloda bu durum daha net olarak görülmektedir:

Kütüb-i Tis’a’da yer alan hadîslerin Muksirûn ve diğer râviler arasında dağılımı

Tablodan da anlaşıldığı gibi, “Muksirûn” içerisinde yer alan Sahâbîlerin rivâyetleri diğerlerine oranla oldukça fazladır. Diğer hadîs kitaplarındaki rivâyetler de incelendiğinde bu tablonun pek değişmeyeceği açıktır. Buradan hareketle hadîs kitaplarında yer alan hadîslerin ekseriyetinin “Muksirûn”dan rivâyet edilen hadîslerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Ancak yukarıdaki

82.A’zamî, Ziyâurrahmân, *Ebû Hureyre*, s. 76.

ifâdemizi yinelemek gerekirse, bu yedi kişinin en çok hadîs bilen Sahâbîler olduğu anlamına gelmez. Söz konusu bu yedi kişiden daha fazla hadîs bildiği halde rivâyetleri bize daha az intikâl etmiş Sahâbîler de bulunabilir ki, bu ayrıca ele alınması gereken bir husûstur.⁸³

83.Bu konuda bk. Mustafa Karataş, *Rivâyet Tekniği Açısından Hadîslerin Artması ve Sayısı*, s. 154-158 (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, basılmamış doktora tezi).